

stnictví lитеckých pracovních nástrojů. Vcelku pak se přiklání k myšlence existence menších, rozptýlených sléváren (značná je jejich koncentrace v povodí Šlęzy a Kaczavy), ale objevy v Grzybiach ukázaly i na výskyt větších metalurgických center.

Na reálnou možnost těžby barevných rud, zvl. olovené, v rudonosných dolomitech Slezsko-Krakovské vrchoviny na přelomu doby bronzové a železné poukázala v důležitě stati E. Szydlowska. Vycházejíc z geologických (dostupná rudonosná pásma dlouhá až 80 km) i archeologických faktů (3 lokality lužické kultury stupně HC s nálezy oloveného šperku) vyslovuje předpoklad exploatace olovené rudy lužickým lidem čenstochovsko-glivické podskupiny v okolí Olkusza a Bytomi, jejíž stopy zřejmě zničila intenzivní těžba středověká.

Mozaika dalších příspěvků má zhruba trojí charakter:

Tři statě se týkají počátků výroby kovových předmětů; A. Kempisty se zaměřil na metalurgii mědi ve šňurových a epišňurových skupinách severně Karpat, J. Machnik na počátky výroby kovových předmětů v jihovýchodním Polsku a W. Sarnowska na problémy výroby a směny bronzů I. per. br. v Polsku.

Další čtyři referáty podávají přehled bronzové metalurgie lužického lidu v určitých regionech; A. Kolodziejcki v oblasti středního Poodří, J. Ostojka-Zagórski v severovýchodním Velkopolsku a na Kujavách, L. J. Łuka v kultuře východopomořské a J. Dąbrowski na severovýchodním území PLR. Autoři tu vesměs poukazují na fakt místního dynamického (byť třeba ve srovnání s jihem PLR opožděného) rozvoje barevné metalurgie, která si — kromě toho, že přejímá základní lužický sortiment — vytváří i četné originální formy výrobků. Velmi konkrétně na tuto skutečnost poukazuje L. J. Łuka v případě východních Pomořan, kde bronzová metalurgie přežívá dlouho do halštatu a kde je možno pozorovat rozmístění slevačských dílen v příbřežním pásu, což snad souvisí i s místní těžbou jantaru jako možné protihodnoty za bronzovou surovinu. V severních oblastech pak je v metalurgii patrný i silný vliv nordický. Jak dokládá J. Dąbrowski nejsou ani v okrajových lužických skupinách vzácné legatury mědi s cínem, antimonem a olovem a i v těchto terénech je třeba předpokládat funkci profesionálních kovovýrobců, pracujících pro obchodní síť.

4 další příspěvky publikují doklady metalurgické aktivity na jednotlivých lokalitách; tak J. Fogel pojednává o slévárně bronzů na poloostrovním sídlišti lužického lidu v Bninie (voj. Poznaň), J. Michalski o dílně v Zawadzie (voj. Tarnobrzeg), J. T. Podgórski o metalurgickém pracovišti v Juszkowie (voj. Gdaňsk) a W. Waluś o dvou slévárenských dílnách ze sídliště lidu západobaltských kurhanů v Tartawkach v suvalském vojevodství. — I tyto příspěvky nejsou pojímány z úzce místního hlediska, nýbrž mají obecnější dopad. Tak např. J. Fogel spojuje rozvoj metalurgie v bñinské osadě na počátku doby halštatské s reaktivací jantarové cesty vedoucí v dosahu sídliště, J. Michalski ilustruje objevenou dílnou v Zawadzie rozvinutou metalurgii tarnobřežské skupiny lužické kultury (bez významu tu nejsou ani početná data C₁₄ lodžské radiometrické laboratoře) a A. Waluś přináší významné výsledky spektrálních analýz také doklady vlivů lužické metalurgie do severovýchodního sousedství (velké počty zlomků kadlubů z dílen v Tartawkach — 300 + 250 kusů — svědčí o intenzivní specializované kovovýrobě ještě v HD).

Závěrečná stať T. Malinowského o hrobech „kovolitic“ lužické kultury v Polsku přináší shrnutí těchto vzácných dokladů specializované profese ve III. a V. per. br. a v době halštatské — i s nálezovou dokumentací. Jak ukazuje mapka (obr. 17) hroby kovoliticů se soustřeďují v horním a středním Poodří, ale podle autora bude jejich rozptýl asi obecnější poté, až se podaří všechny tyto pohřby důsledně identifikovat.

Recenzovaný sborník je třeba vysoce ocenit, stejně jako konání samotné konference. Poprvé tu byly soustředěny konkrétní doklady barevné metalurgie v rozpětí téměř celé doby bronzové (pouze II. per. br. je zastoupena málo) a halštatské z polského území; na závidu není ani skutečnost, že se některé příspěvky poněkud překrývají (v rámci konference je hodnocení téhož jevu různými autory dokonce vitanou metodou syntetického nazírání). Množství shromážděných dokladů pak umožnilo dospět až k některým ryze historickým úvahám o profesionalizaci výroby kovových předmětů, tj. o počínající druhé společenské dělbě práce (jakkoli tento pojem použit nebyl). Svazek se zcela jistě stane pramenem trvalé hodnoty, v mnohém snad i mezníkem v tomto oboru rozvíjející se „průmyslové“ archeologie. Zahraniční čtenář by snad napříště mohl požadovat, aby se věnovala větší korektorská péče textům německých resumé.

Vladimír Podborský

Libuše Jansová, *O počátcích laténské fortifikace v Čechách*. Studie AÚ ČSAV v Brně, XI/1, Praha 1983, 124 stran, 8 tabulek, 33 obrázků, 3 přílohy.

Studium otázek fortifikačních systémů pravěkých hradišť zůstává i v současné době předmětem zájmu archeologického bádání. Zvláště markantně můžeme sledovat tuto skutečnost při vý-

zkumech keltských oppid, jakožto vrcholných projevů stavební činnosti tehdejších obyvatel. Příspěvkem k této problematice má být i recenzovaná práce přední československé badatelky z oboru keltské archeologie PhDr. Libuše Jansové, CSc.

Autorka, využívajíc bohatých zkušeností z archeologických výzkumů Hradiště nad Závistí jižně od Prahy a Hrazan na Sedlčansku, analyzuje a porovnává jednotlivé části opevnění a složení nálezů těchto dvou významných keltských památek v Čechách v období na přelomu pozdního halštátu k časně době laténské. Dochází přitom z hlediska rozboru keramického materiálu k následujícím poznatkům:

Přestože hmotná náplň z pozdně halštatské fáze z Hrazan, a to především keramika, není v tak silném zastoupení jako na Závisti, lze dle L. Jansové využít těchto nálezů pro relativně chronologické vztahy. — Větší zastoupení tuhové keramiky na Hrazanech než na Závisti potvrzuje fakt, že čím jižněji se nacházejí sídliště z HaD — LaA, tím je výskyt tuhy na keramice těchto sídlišť zřetelnější. — Obě sledované lokality leží v oblasti zlatonosného jilovského pásma a tudíž rýžování zlata bylo i jedním ze zdrojů zaměstnání tehdejšího obyvatelstva. — Vzhledem k podobnosti keramiky ze Závisti a z Hrazan uvazuje autorka o jedné keltské etnické oblasti rozložené na různé formované regiony, místy s odlišnou hospodářskou a společenskou strukturou.

Po rozboru situace v prostoru brány D na Závisti a v jeho těsné blízkosti (část I.) věnuje L. Jansová pozornost hradbě s palisádou v líci, poté hradbě s bastionem, požárovému horizontu ze starší doby laténské a konečně i příkopu před valem č. III a pevnůstce vně příkopu. Na základě analýzy jednotlivých nálezů a vlastní terénní situace autorka nalézá pro Hradiště nad Závistí v pozdně halštatském období i některé analogie s jinými hradišti v jižní části Čech, zejména pokud se jedná o tzv. nálevkovité brány; uvádí příklady zjištěné např. J. Maličkým (Plešivec, Třemšín v Brdech, Hradec, Hradec u Dobřejovic, Kneží hora u Katovic, Hradiště u Libetic, Hradiště pod Homolkou) aj. L. Jansová je toho názoru, že hradiště s tzv. nálevkovitými branami lze chronologicky v Čechách zařadit do pozdní doby bronzové (HaB) až do časně doby laténské (LaA). Počátek opevnování hradišť kamennými hradbami pak klade do pozdní doby bronzové v důsledku stfedomořských vlivů městské civilizace.

Autorka studie, jako vedoucí archeologických výzkumů keltského oppida v Hrazanech v letech 1951—1963, rozlišuje na základě násypů vzniklých okolo plochy studny stejnojmenného oppida nejméně tři horizonty z doby jeho existence, přičemž je třeba též počítat se starším předoppidálním horizontem. Tato druhá část práce je zaměřena na hrazanské nálezy (drobná kovová industrie; z keramických tvarů jsou zastoupeny hrnce s hladkým hrdlem odsazeným od stěn různých variant, hrnce s válcovitým hrdlem, soudky se šikmo dovnitř seříznutým okrajem, terina s kónickým hrdlem a s klenutou stěnou, misy lomeného profilu, esovité profilované misy, klenuté misy různých variant, kónické misy se zataženým okrajem, miska s nízkou strmou stěnou, miniaturní nádoby a jiné různé předměty z vypálené hlíny).

„Pokusem o historickou interpretaci“ hledá L. Jansová nejen vztahy brány D k ostatním částem Hradiště nad Závistí, ale i analogie k jiným hradištím. V Čechách zatím nelze z nedostatku výzkumů pravěkých hradišť, resp. jejich fortifikací najít dostatek informací pro vzájemné vztahy. Podobu např. závistské hradby s palisádovým licem připomíná hradba v místě stavební periody IIb na Heuneburgu u Hundersingen. Dokud se nezlepší stav výzkumu našich pravěkých hradišť, i když jde nepochybně o velmi náročné práce, bude třeba srovnávat jednotlivé části opevnění Závisti s dostatečně prokopanými lokalitami ve Francii, Bavorsku, Durynsku apod.

Studie Libuše Jansové s německým souhrnem a s uvedenou literaturou (celkem 157 titulů), doplněná perokresbami nejcharakterističtějších nálezů a schémat výzkumů (sektory, profily), je cenným přínosem k poznání struktury pravěkého opevnování v Čechách. Přestože je práce určena především pro specialisty na pozdně halštatské až laténské období, svou formou podání poslouží i ostatním archeologům.

Eduard Droberžal

Tadeusz Grabarczyk, *Metalowe rzemiosło artystyczne na Pomorzu w okresie rzymskim*. Prace komisji archeologicznej Nr. 9. Wydawnictwo PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, 128 stran, 14 tabulek, 8 map.

Metodicky vcelku zdařilá práce mladého polského archeologa Tadeusze Grabarczyka, zaměřená na dobu římskou, nás lapidárním způsobem seznamuje s uměleckým řemeslem, na jehož důležitost již několikrát v minulosti poukázal např. prof. B. Svoboda. Oblast sledovaná autorem, pro niž používá nikoliv geografický, nýbrž historický pojem známý od XI. věku „Pomorze“, je přibližně vymezená územním rozsahem wielbarské kultury.